

законами України. Слід констатувати, що сьогодні зроблено чимало кроків з метою приведення національного законодавства України до міжнародних стандартів, однак реалізація євроінтеграційного напрямку розвитку нашої держави вимагає продовження роботи у даному напрямі, забезпечення й гарантування високих демократичних стандартів прав і свобод людини під час реалізації негласної роботи та оперативно-розшукової діяльності. Інший, не менш важливий, стратегічний напрям розвитку – це укладення багатосторонніх та двосторонніх договорів про міжнародне співробітництво із компетентними правоохоронними органами іноземних держав з метою ефективної протидії міжнародній злочинності, у тому числі шляхом використання можливостей негласної роботи та оперативно-розшукової діяльності.

#### ***Список використаних джерел***

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-1>
2. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 черв. 1996 р. Закон України «Про Державний Гімн України» : станом на 12 берез. 2009 р. Київ: Скіф, 2009. 48 с.
3. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 черв. 2004 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.

***Коваленко Валентин Васильович,***  
доктор юридичних наук, професор,  
заслужений юрист України, член-  
кореспондент Національної академії  
правових наук України

### **ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ЯК ПІДґРУНТЯ РОЗВИТКУ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ**

В Україні протягом останніх десятиріч відбувалося злиття влади і бізнесу, що сприяло поширенню масштабної корупції у сферах соціальних відносин, передусім в економіці.

Особливості вітчизняної тіньової економіки багато в чому визначаються історичними засадами її становлення та розвитку за радянських часів. В умовах адміністративно-командної планової системи господарювання в колишньому СРСР тіньові відносини становили підґрунтя організованої злочинності та корупції. Відтоді виокремлюють три основні форми взаємопроникнення криміналу та економіки: фіктивна економіка; підпільна економіка, а також «чорний ринок» товарів і послуг [1, с. 115].

Поряд з розвитком фіктивних економічних відносин навколо кожного представника господарської номенклатури утворювалася

прихована каста «довірих осіб», до якої належали фінансисти, бухгалтери, касири, адміністратори сектору виробництва, зберігання та збуту, юрисконсульти, комірники, завгоспи та ін. Фіктивна економіка поступово перетворилася на механізм, що визначав взаємодію регіональних і галузевих організованих злочинних груп у їх боротьбі за перерозподіл засобів, капіталовкладень, цін і кредитів [2, с. 162].

За часів «перебудови» почали розвиватися схеми «безтоварних операцій» за участю державних підприємств і кооперативів. За зізнанням «піонерів» кооперації, у великих містах діяли «чорні біржі», на яких у пропорції три до одного безготівкові гроші обмінювали на готівку. Як своєрідна надбудова над фіктивною економікою зароджувалися псевдоекономічні відносини, пов'язані з протиправними формами привласнення. Йшлося про домінування кругової поруки, закритості й кастовості в міжособистих стосунках працівників господарської сфери. Розширення натурального обміну благами й дефіцитами призвело до зростання рівня спеціалізації та професіоналізму суб'єктів фіктивної економіки [3, с. 422].

Унаслідок цього розбалансованість управління економікою спричинила парадокс у ринковій трансформації суспільства: підприємництво, яке в розвинутих країнах є головним рушієм економічного зростання, в Україні стало непродуктивною і навіть руйнівною силою, що лише погіршувала соціально-економічне становище широких верств населення.

Економіка України перетворилася на арену торгів за привілеї і програми перерозподілу між найсильнішими кланами і соціальними групами населення. Злочинні угруповання активно потрапляли (пропоную – впроваджувалися) в господарську і фінансову діяльність підприємств, передусім паливно-енергетичний комплекс, з метою створення різних видів комерційних структур. За безпосередньої участі державних чиновників вони чинили тиск (пропоную – впливали) на вибір експортерів стратегічно важливої сировини, формування відпускних цін, обсягів реалізації, розподіл валютних і гривневих коштів, одержаних від експорту.

Ситуація ускладнювалася й тим, що корупція в Україні набула небезпечних масштабів, передусім у сфері економіки. Негативний вплив на економічні реформи мало видання численних підзаконних актів, які слугували, насамперед, інтересам державних інституцій, а не суспільства.

(пропоную дописати слово «Нині») Головними передумовами високого рівня тінізації економіки України залишається неефективний інституціональний базис регулювання підприємництва та незадовільні умови здійснення господарської діяльності. Відповідно до розрахунків австрійського економіста Ф. Шнайдера, рівень тіньової економіки в Україні становить 52,8 % від офіційного ВВП. Збільшення ж рівня тінізації економіки на початку періоду кризового спаду у 2008 р. (з 28 до 34 %) супроводжувалося зміною структури тіньового сектору. Розширення обсягів виробництва поза легальною економікою відбувалося

переважно виходом у тінь легально працюючих підприємств, ніж розширенням діяльності в межах існуючого тіньового сектору економіки. За збереження пропорцій виробництва між легальним і нелегальним секторами економіки, частина доданої вартості, утвореної в легальному секторі економіки, масово виводилась у тінь [4, с. 20, 23–24].

Сьогодні в економічні правовідносини запроваджено визначальні демократичні принципи: публічність, відхід від адміністративної опіки та безпосереднього впливу на виробничі процеси; законність, якою передбачається діяльність на підставі і для виконання закону, безперервне охоплення виконавчо-розпорядчим впливом об'єктів управління; цілеспрямованість, діяльність відповідно до визначеної мети.

Створення численних антикорупційних органів в Україні дало змогу не лише запобігти поширенню корупції, а й зрозуміти її масштаби, обсяг статків державних службовців і бізнесменів, які отримали їх через корупційні схеми.

Слушною є думка, що «...корупція за своїм змістом це насамперед економічна проблема» [5, с. 236–237]. Серед суто «економічних» проблем поширення корупції можна виокремити такі: монополізм в економіці та відсутність нормальних ринкових умов для ведення бізнесу (олігархат стримує приток (пропоную – надходження) інвестицій); «кришування» бізнесу державними структурами (так звані «державне рейдерство», «державний рекет»); архаїчна забюрократизована система дозволів і погоджень; низькі соціальні гарантії працівників державного сектору, зокрема правоохоронців.

Для розроблення механізмів протидії таким зв'язкам важливе значення має визначення сфер економіки, у яких найбільше поширена корупція.

Корупція суттєво впливає на рівень інвестицій. За результатами дослідження, корупція негативно впливає на співвідношення інвестицій і ВВП, тобто зменшення рівня корумпованості бюрократів призводить до збільшення інвестицій. Такі висновки підтверджуються численними дослідженнями, що проводяться під егідою Світового банку. Водночас вплив корупції на інвестиційні потоки визначається не лише величиною (пропоную – розміром) корупції, а і її формами. У країнах, у яких еліту влади втягнуто в корупцію, остання може значно підірвати реформи і якість розвитку (пропоную – негативно вплинути на реформи і розвиток країни...) країни, а саме – (пропоную – зокрема...) збільшити рівень бідності [6, с. 30].

За результатами аналітичного огляду стану економічної свободи в країнах світу, підготовку якого щорічно здійснює Інститут Фрейзера – канадський мозковий центр, з 1996 року втрати бізнесу внаслідок впливу злочинності в Україні у 2014 році становили 4,08, (4,08 %?) а за аналогічний період у Польщі – 7.08. Це яскраво демонструє рівень тінізації економіки України і фактично подвійні втрати нашої економіки від впливу злочинності порівняно з Польщею [7, с.142, 172].

Таким чином, основне підґрунтя корупції, її детермінанти лежать, насамперед, в економіці. Проблема функціонування тіньової економіки в Україні є актуальною і багатоаспектною. Тіньовий сектор істотно впливає на всі сфери економічної діяльності, соціальні процеси, детермінує економічну злочинність. Тіньова економіка як складне соціально-економічне явище обіймає системні властивості.

### *Список використаних джерел*

1. Мазур І. І. Детінізація економіки України: теорія та практика: монографія. Київ, 2006. 239 с.
2. Восленский М. С. Номенклатура. Господствующий класс Советского Союза. Москва, 1991. 624 с.
3. Антипов В. І. Тіньова економіка та економічна злочинність: світові тенденції, українські реалії та правові засоби контролю (теоретико-методологічне узагальнення): монографія. Вінниця, 2006. 1039 с.
4. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання: аналіт. доп. / Т. А. Тишук, Ю. М. Харазішвілі, О. В. Иванов; за заг. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2011. 96 с.
5. Беган, Є. І. Генеза економіко-математичних моделей оцінювання стану корупції. Актуальні проблеми економіки. 2010. № 4. С. 236–243.
6. Скрипник А. Детермінанти корупції в Україні. Економіка України. 2009. № 4. С. 29–43.
7. Економічна свобода у світі: звіт за 2016 рік / Джеймс Гвартні, Роберт Лоусон та Джошуа Хол; Інститут Фрайзера; наук. ред. пер. з англ. О. Кілієвич. Київ: Bendukidze Free Market Center, 2017. 320 с.

### *Ковальчук Вадим Олексійович,*

заступник Керівника Головного департаменту з питань діяльності правоохоронних органів та протидії корупції Адміністрації Президента України, уповановжена особа з питань запобігання та виявлення корупції в Адміністрації Президента України, заслужений юрист України

## **ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ**

Одним із основних аспектів сучасної державної антикорупційної політики в Україні є реформування в цілому системи запобігання і протидії цьому негативному явищу. Досягнення успіху в цьому процесі є передумовою для формування в суспільства довіри до влади, зростання економічного потенціалу держави, покращення добробуту громадян України.

Високий рівень корупції в діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та державних підприємств є негативним явищем, яке системно зумовлює низький рівень розвитку